

МУГАЛИМДИН ПРОФЕССИОНАЛДЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮ

Азыркы учурда билим берүүнүн сапатына талаптардын өсүүсү, анын түзүлүшүн дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине интеграциялоо жана кайрадан жаңыча куруу шартында, профессионалдык билим берүүнүн сапатын жогорулатуу Кыргызстан үчүн гана актуалдуу маселе болбостон, бүткүл дүйнөлүк коомчулукта дагы актуалдуу маселеге айланды. Бул маселени чечүү билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо менен байланышкан, б.а. билим берүү процессин уюштуруу технологиясын жана оптимизациялоо жолдорун, билим берүүнүн максатын жана натыйжалуулугун кайрадан сынчыл ойлонуп иштеп чыгуу саналат.

Мындай өзгөртүүлөр биринчи кезекте профессионалдык педагогикалык билим берүү системасына тиешелүү, ошондуктан коомчулукту заманбап билим менен, XXI кылымдын талаптарын практикалык ишмердүүлүктө ишке ашыруу жөндөмдүүлүгүнө ээ болгон, байланышууга жана кызматташууга ар дайым даяр турган, байланышуу, маалыматташуу жана нравалык маданиятка ээ, тандоо жагдайында өз алдынча жоопкерчиликтүү чечим кабыл алууга жөндөмдүү, жогорку квалификациялуу, компетенттүү адистер менен камсыз кылуу зарыл деп эсептейбиз.

Бүгүнкү күндө, жогорку окуу жайларынын профессионалдык-педагогикалык даярдыгынын критерийи болуп, конкреттүү тарыхый жагдайларда аныкталып, өнүгүп келе жаткан динамикалуу, профессионалдык ишмердүүлүктү шарттуу түрдө ишке ашыра алган категорияга таандык - *мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгү* эсептелет. Бул терминди кийирүүнүн жөндүүлүгү, анын мазмунунун кенендиги, ошондой эле, мугалим үчүн бир топ зор мааниге ээ болгон категориялар «профессионалдуулук», «жогорку квалификациялуулук», «профессионалдык жөндөмдүүлүк», «ишмердүүлүккө даярдуулук» ж.б.у.с. терминдер менен тыгыз байланыштуу болгондугу менен шартталат, андан тышкары Кыргызстандагы профессионалдык билим берүүнүн сапатын жогорулатууну жана дүйнөлүк деңгээлге чыгарууну максат кылып көздөйт.

Педагогикада «мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгү» термининин пайда болушу жана колдонулушу XX кылымдын 80-90- жылдарына туура келет. Жүргүзүлгөн изилдөөлөр көрсөткөндөй, 90-жылдардын аяк ченинде, 2000 – жылдардын башталышында бул терминди бир кыйла терең окуп, изилдешкен орус окумуштуулары В.А. Адольф, Л.А. Башарина, Ю.В. Варданян, А.А. Воротникова, О.С. Гришечко, А.В. Добудько, Т.В. Добудько, Г.И. Захарова, М.Н. Карапетова, Н.В.Карнаух, Н.В. Кузьмина, М.И. Лукьянова, А.К. Маркова, Н.В. Матяш, С.В.Мелешина, В.Р. Попова, В.Я. Синенко, С.С. Татарченкова ж.б. болушкан.

Ал эми, 2003-жылдан берки мезгилде мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу концепциясы, В.В. Абрамованын, Г.С. Вяликованын, Н.Л. Московскаянын, Д.С. Нестеровдун, Г.К. Селевконун, Ю.С. Ценчтин, О.В. Шеметтин ж.б. дын жүргүзгөн изилдөөлөрү педагогиканы бир топ байытты десек жаңылышпайбыз.

Мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгү маалыматтардын (түрдүү тармактагы билимдердин комплекси) жана жеке инсандын профессионалдык маанилүү сапатына негизделген тажрыйбасынын интеграциясы катарында, чыгармачыл педагогдун потенциалын формалдаштырат жана мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгү менен педагогикалык чеберчилиги категорияларынын өз ара байланыштарын далилдейт.

Ю.В. Варданянын, А.К. Маркованын, В.А. Слестёниндин, О.М. Шияндын ж.б.дын изилдөөлөрүндө мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгү педагогикалык чеберчиликтин бир бөлүгү болуп саналат жана анын чыгармачыл педагог болуусуна жардамдашат деп ырастоого мүмкүндүк берет. Ал эми, Г.С. Смирнованын көз карашы боюнча педагог-мастер – бул «жогорку деңгээлдеги компетенттүүлүккө жеткен,

педагогикалык маселелерди чечүүдө ар түрдүү каражаттарды колдонууну билген жана ишинен жогорку натыйжаны ала алган, жеткилең жана эптүү педагог» деп ырасталат [5].

Компетенттүүлүк ар дайым маалыматтык-предметтик, коммуникативдик-ишмердүүлүк, баалуулукка-багытталган ишмердүүлүктөрдө жаралат. Мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүнүн интегралдык мүнөздөмөсү катары, профессионалдык педагогикалык ишмердүүлүктөгү реалдуу жагдайларда, пайда болгон профессионалдуу маселелерди өзүнүн билимин, профессионалдуу турмуштук тажрыйбасын, баалуулугун жана жан дүйнөсү менен ак ниеттен колдонуп чечүү жөндөмдүүлүгү саналат.

Компетенттүүлүктүн жаратылышы, ошол берилген түрдөгү ишмердүүлүккө терең кызыккан шартта, адамдын баалуулуктары менен органикалык биримдүүлүктө гана пайда болот. Башкача сөз менен айтканда, профессионалдык-педагогикалык компетенттүүлүк, педагогикалык ишмердүүлүк мамилесинде өзүнө: өзүн – өзү аныктоо баалуулугун, сабак берген предметтик областагы компетенттүүлүгүн, ар түрдүү педагогикалык системаларда методикалык жана психологиялык даярдыгын камтыйт. Демек, бул деген, мотивациялык, когнитивдик жана ишмердүүлүк компоненттеринен туруусу мүмкүн болгон, мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүнүн базалык түзүлүшү болуп эсептелет.

Илимий дүйнөдө мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшү боюнча башкача көз караштар дагы кедешет. Н.В. Кузьмина [2] мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүн беш элементтен же компетенттүүлүктүн түрлөрүнөн турат деп эсептейт:

1. Атайын компетенттүүлүк.
2. Методикалык компетенттүүлүк.
3. Социалдык-психологиялык компетенттүүлүк.
4. Дифференциалдык-психологиялык.
5. Аутопсихологиялык компетенттүүлүк.

Жогорудагы саналган МПКнын түрлөрү профессионалдык-педагогикалык ишмердүүлүктүн негизги багыттарын өз ичине камтыйт. Ал эми, А.К. Маркова [3], мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүнүн (МПК) түзүлүшүн төмөндөгүдөй төрт блоктон турат деп көрсөтөт:

1. Профессионалдык психологиялык жана педагогикалык билимдер.
2. Профессионалдык педагогикалык билгичтиктер.

3. Мугалимге жол көрсөтүп багыт берүүдө, профессияны талап кылган профессионалдык психологиялык көз караштар.

4. Мугалимдин профессионалдык билимдерге жана билгичтиктерге ээ болуусун камсыз кылуучу инсандын жеке өзгөчөлүгү.

В.А. Слестёниндин [4] пикири боюнча мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшү, ишмердүүлүктү ишке ашыруунун теориялык жана практикалык даярдыктарын аныктоо менен, мугалимдин педагогикалык билгичтиги аркылуу ачылышы мүмкүн деп белгилейт.

Адис-профессионал инсандын компетенттүүлүгүнүн интегралдык түзүлүшү Ю.Г. Татурдун [6] компетенттүүлүккө берген аныктамасында когнитивдик, мотивациялык-баалуулук, аракеттүү-ишмердүүлүк жана социалдык-психологиялык компоненттерден тураарын көрсөткөн.

Д.С. Ермаковдун [1] пикири боюнча, компетенттүүлүктүн түзүлүшүндө талаптуулук-мотивациялык, когнитивдик, практикалык-ишмердүүлүк, эмоционалдык-эркин жана баалуулук - маанилүүлүк компоненттеринен турат деп белгилейт. Аны менен бирге атап айтканда, акыркы элемент теориялык жана эмпирикалык изилдөөлөр көрсөткөндөй, система түзүүчү катары эсептелет.

Жогоруда аталган бардык профессионалдык-педагогикалык компетенттүүлүктүн курамдары тыгыз байланышып, түптөлүп татаал структураны пайда кылат жана анын

жеке инсандык- ишмердүүлүгүн мүнөздөгөн «жаңы» педагогдун идеалдуу моделин формалдаштырат.

Адабияттар

1. Ермаков Д.С. Компетентность в решении проблем // Народное образование. – 2005. – № 9. – С. 87 – 93.
2. Кузьмина Н.В., Гинецинский В.И. Актуальные проблемы профессионально-педагог-кой подготовки учителя // Советская педагогика. –1982. – № 3. – С.63 – 66.
3. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя // Педагогика. – 1999. – № 6. – С. 55 – 63.
4. Слостёнин В.А., Перевалов С.Г. Педагогическая деятельность как творческий процесс // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 1. – С. 25 – 34.
5. Смирнова Г.С. Коллективная творческая деятельность педагогов как фактор развития их профессиональной компетентности: Автореф. дисс...к.п.н. – Спб., 2000. – 19 с.
6. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалистов // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20 – 26.